

УДК 378.046–021.68:005.73-051(043.5)

О. В. БОНДАР

аспірант

Класичний приватний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Уточнено значення терміна “інформаційна культура менеджера”. Розкрито педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів організацій у процесі перепідготовки. Висвітлено методику оцінювання рівня інформаційної культури менеджерів. Описано експеримент з формування інформаційної культури менеджерів організацій в умовах післядипломної освіти. Проаналізовано результати цього експерименту.

***Ключові слова:** менеджери, перепідготовка, післядипломна освіта, експеримент, інформаційна культура.*

Сьогодні, у зв'язку з вражаючим за своїм масштабом і темпом розвитком глобального інформаційного простору, народжується новий формат професійної діяльності менеджерів організацій, ключовими вимогами якого є вміння орієнтуватися в різноманітні сучасних інформаційних ресурсів, а також створювати якісні інформаційні продукти. Вимоги часу детермінують необхідність підготовки покоління менеджерів, здатних швидко й адекватно реагувати на виклики інформаційного суспільства. Особливе місце в структурі такої підготовки належить формуванню інформаційної культури.

Основи інформаційної культури менеджера закладають у середній школі та базовій вищій освіті. Проте, ці основи мають загальний характер, далекий від специфіки реальної управлінської діяльності. Ситуація ускладнюється тим, що значна кількість працівників, які виконують управлінські функції, не мають спеціалізованої освіти. Водночас обов'язковість такої освіти зафіксована в кваліфікаційних вимогах до менеджерів різних рівнів і галузей.

Ця суперечність вирішується в разі проходження працівниками перепідготовки, яка, відповідно до Закону України “Про освіту” (2017), визначається як освіта дорослих, спрямована на професійне навчання з метою оволодіння іншою професією.

Виходячи з останнього, формування специфічної інформаційної культури менеджера має продовжуватися в перепідготовці в межах післядипломної управлінської освіти, яка, відповідно до Закону України “Про вищу освіту” (2014), являє собою спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти

(спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) та практичного досвіду.

Утім, сьогодні загальний стан інформаційної культури здобувачів післядипломної (магістерської) освіти за спеціальністю 073 “Менеджмент” не може бути визнаний задовільним. Серед симптомів низького рівня їхньої інформаційної культури – відсутність умінь аналізу та синтезу інформації, її критичної оцінки, переробки й узагальнення. Крім того, студенти не усвідомлюють своєї некомпетентності в галузі інформаційної діяльності.

Огляд наукових праць з проблематики формування інформаційної культури в менеджерів організацій (О. Гончарова [1], Т. Коваль [2], М. Коляда [3], Н. Коноваленко [4], С. Кустовський [5], Г. Нагорнова [6], А. Оршанський [7], Л. Савчук [8]) показує, що на сьогодні розроблено ефективні й доцільні засоби та методи, спрямовані на формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти. Однак ці методи та засоби розроблено без урахування особливостей післядипломної освіти, головна особливість якої – спрямованість на дорослих людей – сформованих особистостей і професіоналів.

У контексті післядипломної освіти форми, методи, засоби формування інформаційної культури, запропоновані авторами, потребують узагальнення й наукового обґрунтування. Зокрема, актуальними є розробка та перевірка ефективності методики формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці (перепідготовці), яка мала б технологічний характер і могла бути широко використана на практиці.

Актуальність та недостатня розробленість проблематики формування інформаційної культури менеджерів організацій у процесі перепідготовки зумовили спрямування наших зусиль на розробку педагогічних умов і моделі формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Метою статті є висвітлення сутності цих умов, а також результатів педагогічного експерименту.

Інформаційну культуру менеджера ми розуміємо як професійну якість, що характеризується компетенціями в когнітивному, технологічному, ціннісно-мотиваційному, морально-правовому аспектах інформаційної діяльності та забезпечує отримання, обробку, зберігання, передачу інформації при виконанні виробничих функцій.

У результаті проведених досліджень встановлено, що більшість студентів-післядипломників спеціальності 073 “Менеджмент” мають низький рівень інформаційної культури, що виражається в таких характеристиках:

- відсутність умінь аналізу й синтезу інформації, її критичної оцінки;
- відсутність знань про сучасні інформаційні системи, розроблені для здійснення управлінської діяльності;
- незнання законів, що регулюють циркуляцію інформації в суспільстві;
- відсутність інформаційної етики.

Результати досліджень підтвердили актуальність розробки методичного забезпечення формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті з акцентом на формування професійно-технологічного компонента.

У нашій роботі обґрунтовано тезу про те, що найважливішою передумовою ефективного формування інформаційної культури менеджерів під час перепідготовки є наявність колективного інформаційного середовища. Це середовище повинно передбачати:

- створення та адміністрування локальної мережі з доступом до Інтернету;
- забезпечення доступу студентів до електронних ресурсів з метою здійснення самостійної та науково-дослідної роботи;
- застосування комунікативних мережевих технологій;
- перевірку та самоперевірку навчальних досягнень студентів.

Вихідною теоретичною базою для розробки методичного забезпечення формування інформаційної культури менеджерів у процесі перепідготовки стали принципи навчання дорослих, у формулюванні С. Щеннікова. Зокрема, ми керувалися принципами:

- єдності навчального, професійного та соціального середовищ;
- відкритості освітнього простору;
- синтезу андрагогічного, особистісно орієнтованого та контекстного підходів до освіти;
- організації освітніх процесів на основі потреб професійної діяльності студентів;
- безперервної педагогічної підтримки;
- професійної мотивації [9].

Відповідно до цих принципів визначено педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті, серед яких:

- обмін досвідом використання інформаційного середовища ВНЗ між викладачами, які безпосередньо залучені до процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій у процесі перепідготовки;
- активізація пізнавальної діяльності студентів з урахуванням особливостей індивідуального досвіду та ступеня розвитку інформаційної культури;
- орієнтація змісту навчання на поновлення базових знань у галузі роботи з інформацією, а також формування вмінь використання у професійній діяльності найбільш важливих інформаційних систем, створених на основі вільно розповсюдженого програмного забезпечення;
- акцентування в ході навчального процесу на нормах інформаційної етики управлінської діяльності;
- організація педагогічної підтримки самостійної пізнавальної діяльності студентів із використанням потенціалу інформаційного середовища ВНЗ.

Створення цих умов пов'язане з упровадженням авторської моделі процесу формування інформаційної культури, яка інтегрує підготовчий, базовий, самостійнопізнавальний і контрольний етапи.

Перевірка ефективності навчального процесу, створеного на основі цієї моделі, неможлива без методики діагностики рівня інформаційної культури. У зв'язку із цим нами створено діагностичний комплекс, в основу якого покладено такі критерії й показники інформаційної культури менеджерів:

- когнітивний, показниками якого є знання понятійно-термінологічного апарату у сфері інформаційного забезпечення управлінської діяльності; рівень комп'ютерної грамотності;
- технологічний, показником якого є вміння та навички використання сучасних інформаційних систем у професійній діяльності;
- мотиваційно-ціннісний, показником якого є активність в інформаційній діяльності на основі стійких професійно-пізнавальних потреб та інтересів;
- морально-правовий, показниками якого є знання законів і правил, що регулюють використання інформації в професійній діяльності; володіння основами інформаційної етики.

На основі виділених критеріїв розроблено та стандартизовано методику оцінювання окремих показників інформаційної культури менеджера в післядипломній освіті, до складу якої увійшли: тестове завдання з підготовки професійно-інформаційного продукту; комп'ютерний тест знань; тестове завдання з використання сучасних інформаційних технологій управління проектами; тест-опитувальник “Активність у професійно-інформаційній діяльності”; тест-опитувальник “Знання норм інформаційної етики”.

Для обробки результатів, отриманих з використанням методики, створений інструментарій на основі Open Office Calc, що дає змогу обчислити індекс інформаційної культури майбутніх менеджерів.

Теоретичні пошуки та пілотні емпіричні дослідження заклали основи педагогічного експерименту з перевірки ефективності авторської моделі формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій.

Експеримент проведено у 2015–2017 рр. Його тривалість зумовлена терміном навчання (3 семестри) за освітньою програмою “Менеджмент організацій і адміністрування” спеціальності 073 “Менеджмент”. Робота здійснювалася під керівництвом автора на базі Класичного приватного університету (м. Запоріжжя).

Зауважимо, що до початку експерименту департаментом інформатизації Класичного приватного університету розроблений та втілений проект веб-порталу підтримки навчальних програм, метою якого є надання користувачам комплексу сервісних послуг та інформаційних ресурсів.

У ході експерименту визначено експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи. Контрольною стала навчальна група факультету менеджме-

нту ЗНУ ($n=24$), експериментальною – навчальна група факультету управління Класичного приватного університету ($n=23$).

За рівнем підготовленості студентів, контингентом, матеріально-технічними умовами, рівнем кадрового забезпечення, а також термінами підготовки групи були приблизно однаковими. Контрольні зрізи в ЕГ та КГ організовували одночасно. Студенти не знали про участь в експерименті й не змінювали ставлення до навчання.

Відмінності між КГ та ЕГ забезпечувалися модифікацією навчального процесу завдяки введенню модулів “Інформаційна культура менеджера”, “Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності” до дисципліни “Комп’ютерні мережі та телекомунікації”, а також “Інформаційні системи управління проектами”, “Інформаційні системи управління даними” до дисципліни “Інформаційні системи в менеджменті”, у межах яких використано інноваційні педагогічні засоби.

Експериментальне дослідження передбачало:

- оцінювання інформаційної культури студентів ЕГ і КГ на початку експерименту з використанням авторського діагностичного інструментарію;
- оцінювання інформаційної культури студентів ЕГ і КГ на заключному етапі експерименту;
- виявлення динаміки інформаційної культури студентів в експериментальній та контрольній групах з використанням критерію знаків ($p \leq 0,05$).

Отримані в ході експерименту емпіричні дані щодо динаміки загального рівня інформаційної культури менеджерів організацій, а також сформованості технологічного компонента цієї професійної якості подано в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка інформаційної культури менеджерів організацій, %

Рівні	ЕГ		КГ	
	Контр. етап	Конст. етап	Контр. етап	Конст. етап
Технологічний компонент				
Низький	47,8	0,0	45,8	33,3
Середній	39,1	30,4	37,5	41,7
Високий	13,0	69,6	16,7	25,0
Загальна інформаційна культура				
Низький	52,2	0,0	50,0	33,3
Середній	39,1	30,4	37,5	45,8
Високий	8,7	69,6	12,5	20,8

З табл. 1 видно, що в ЕГ значно зросла (на 56,6%) кількість студентів з високим рівнем технологічного компонента інформаційної культури. Водночас у КГ кількість студентів з високим рівнем цього компонента інформаційної культури збільшилася лише на 8,3%. Динаміка рівня загальної інформаційної культури студентів ЕГ також більш виражена, ніж у студен-

тів КГ. Так, кількість студентів ЕГ з високим рівнем загальної інформаційної культури підвищилася на 60,9%, а студентів КГ – лише на 8,3%.

Порівняння результатів діагностики загальної інформаційної культури в ЕГ на початку та наприкінці експерименту з використанням критерію знаків ($p \leq 0,05$) дало змогу констатувати, що її рівень достовірно підвищився. У КГ статистично достовірного підвищення рівня загальної інформаційної культури зафіксовано не було. Сказане стосується й технологічного компонента інформаційної культури менеджерів організацій.

Висновки. Таким чином, результати педагогічного експерименту свідчать, що в експериментальній групі, на відміну від контрольної, формування інформаційної культури було ефективнішим. Зокрема, порівняння індексу сформованості технологічного компонента інформаційної культури, а також індексу загальної інформаційної культури студентів на констатувальному й контрольному етапах експерименту з використанням критерію знаків показало, що в експериментальній групі відбулися достовірні зміни ($p \leq 0,05$). При цьому в контрольній групі статистично достовірних змін не виявлено.

Результати експерименту підтверджують гіпотезу про ефективність авторської моделі формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті, смисловим ядром якої є визначені педагогічні умови.

Перспективним напрямом дослідження є вдосконалення методики оцінювання інформаційної культури менеджерів у процесі виконання ними основних професійних функцій. Інтерес становить також вивчення досвіду розвитку та формування інформаційної культури менеджерів в інших країнах.

Список використаної літератури

1. Гончарова О. М. Теоретико-методичні основи особистісно-орієнтованої системи формування інформатичних компетентностей студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 40 с.
2. Коваль Т. І. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 46 с.
3. Коляда М. Г. Формування інформаційної культури майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2004. 20 с.
4. Коноваленко Н. В. Особливості розвитку інформаційно-комунікаційної культури менеджера. *Культура і сучасність*. 2010. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/kis/2010_2/.
5. Кустовський С. М. Дидактичні умови організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 255 с.
6. Нагорнова Г. В. Формирование информационной культуры будущего менеджера в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Киров, 2007. 225 с.
7. Оршанский А. Ю. Корректировка формирования информационной культуры при профессиональной подготовке экономистов в вузах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2003. 198 с.

8. Савчук Л. О. Формування інформаційної складової фахової підготовки майбутніх економістів у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2009. 20 с.

9. Щенников С. А. Открытое образование. Москва : Наука, 2002. 527 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017.

Бондарь А. В. Теоретические основы и результаты педагогического эксперимента по формированию информационной культуры менеджеров в процессе магистерской подготовки

Уточнено значение термина “информационная культура менеджера”. Представлены педагогические условия формирования информационной культуры менеджеров организаций в процессе переподготовки. Освещена методика оценивания уровня информационной культуры менеджеров. Описан эксперимент по формированию информационной культуры менеджеров организаций в условиях их последипломного образования. Проанализированы результаты этого эксперимента.

Ключевые слова: менеджеры, переподготовка, последипломное образование, эксперимент, информационная культура.

Bondar O. Theoretical Foundations and Results of Pedagogical Experiment of Formation of Information Culture of Managers in Master Preparation Process

The term “Information culture” is specified as professional quality, which is characterized with some competences in cognitive, technological, valuable, motivational, moral and legal aspects of information activity. It provides the delivery, processing, saving and transmission of information during the performing working functions.

The pedagogical conditions of formation of information culture of managers of organizations during the process of preparation are presented: exchange of the experience of using the information environment in high education between the lecturers, who are involved into the development of information culture of organization managers during the preparation process in postgraduated form activation of learning activity of students with specific individual experience and level of developing of competence in information sphere; orientation of the context of learning on renewing of basic knowledge in the information sphere, formation of skills of using the most important informative systems, created on the basis of free distributive soft in professional activity. Emphasis of management of activity during the educational process on the norms of informational ethics.

Organization of pedagogical support of individual activity of student with using potential of informative environment of high education institute.

The evaluative methods of the level of information culture of managers, which integrate the tests of preparing the professional and informative product are presented; digital test of the knowledge; test for ability of modern ICT – project; questionnaire-test “Activity in the professional and informative process”; questionnaire-test “Knowledge of informative ethics norms”.

The experiment of the formation of manager informative culture in the, the results of which prove the hypothesis about the effectiveness of the author’s model of the formation of manager informative culture in the postgraduate education with the main idea of the denoted pedagogical conditions is described.

The perfection of the evaluation methods of manager informative culture during the process of their producing of the main professional functions and the studying of the experience of the formation of manager informative culture in other countries are the perspective directions of the research.

Key words: managers, retraining, postgraduate education, experiment, informative culture.